

PERSPEKTIVE SISTEMA ZAŠTITE FINANSIJSKE STABILNOSTI I PREVENCIJE RIZIKA BANKARSKOG POSLOVANJA

Čavlin Miroslav¹

Vapa Tankosić Jelena²

Egić Srđan³

Sažetak: *Sistem osiguranja depozita je okosnica zaštitnog mehanizma mreže finansijske sigurnosti koji omogućava prevenciju „stampeda“ deponenata na banke radi sprečavanja negativnog efekta na stabilnost finansijskog sistema. Dakle, posebno u uslovima krize, kao što je COVID-19, zaštita finansijske stabilnosti i deponenata ističe značaj i ulogu efikasnog ustrojstva sistema osiguranja depozita. Rad polazi od analize koncepta mreže finansijske sigurnosti radi stvaranja relevantne osnove za modeliranje pravaca razvoja sistema zaštite finansijske stabilnosti i prevencije rizika bankarskog poslovanja. Cilj rada je istražiti teorijsku i empirijsku građu radi identifikovanja potencijala radi delotvornijeg sistema osiguranja depozita u Republici Srbiji. Efikasan sistem osiguranja depozita u Republici Srbiji treba da pruži podršku i obezbedi zaštitu deponenata, koji mahom ne poseduju neophodno znanje koje bi im omogućilo da procene bankarske rizike,*

---

¹ Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Cvećarska 2, Novi Sad, e-mail: cmiros@gmail.com

² Fakultet za ekonomiju i inženjerski menadžment, Cvećarska br. 2, Novi Sad, e-mail: jvapa@fimek.edu.rs

³ Univerzitet Educons, Vojvode Putnika 87, Sremska Kamenica, e-mail: srdjanegic@yahoo.com

od finansijske propasti i krize. Razvoj našeg sistema osiguranja depozita treba da se usmeri na jačanje stabilnosti finansijskog sistema i bankarskog poslovanja, odnosno njegove otpornosti na krizne poremećaje na tržištu.

Ključne reči: *sistem osiguranja depozita / mreža finansijske sigurnosti / prevencija rizika bankarskog poslovanja.*

UVOD

Anticipativno i efikasno reaktivno upravljanje mrežom finansijske sigurnosti i sistemom osiguranja depozita podrazumeva sprečavanje nastanka panike i povlačenje sredstava deponenata koje mogu dovesti do sistemskih kriza i sloma bankarskog sistema. Upravljanje bazom klijenata je proces koji, u današnje vreme, zahteva povećanu transparentnost i jasnoću, usaglašenost sa standardima i regulatornim merama u nastojanju da se umanjí percepcija rizika u poslovanju (Lekić i Vapa Tankosić, 2017). Poboljšanjem konkurencije među bankama, podsticanjem porasta depozita u bankama (štednje), te finansiranjem banaka od strane sistema osiguranja depozita se smanjuju troškovi koje bi inače snosili poreski obveznici ili deponenti u slučaju insolventnosti ili propasti banke (Bernet, 2009). Obezbeđenje adekvatnog zvaničnog mehanizma za rešavanje problematike propalih banaka, kroz regulatorni okvir i fondove osiguranja depozita, koji u krajnjoj meri poseže za zatvaranjem banke i obavlja isplatu depozita je okosnica sistema osiguranja depozita. Rast poverenja deponenata u bankarski sistem dovodi i do povećanja štednje te smanjenja kamatnih stopa, što bi se pozitivno odrazilo na smanjenje rizika u bankarskom poslovanju i privredni rast. Dakle, svrha je eliminisati „stampedo“ na banke, i to ne samo na nelikvidne, već i likvidne i solventne banke, radi održanja stabilnosti bankarskog sistema.

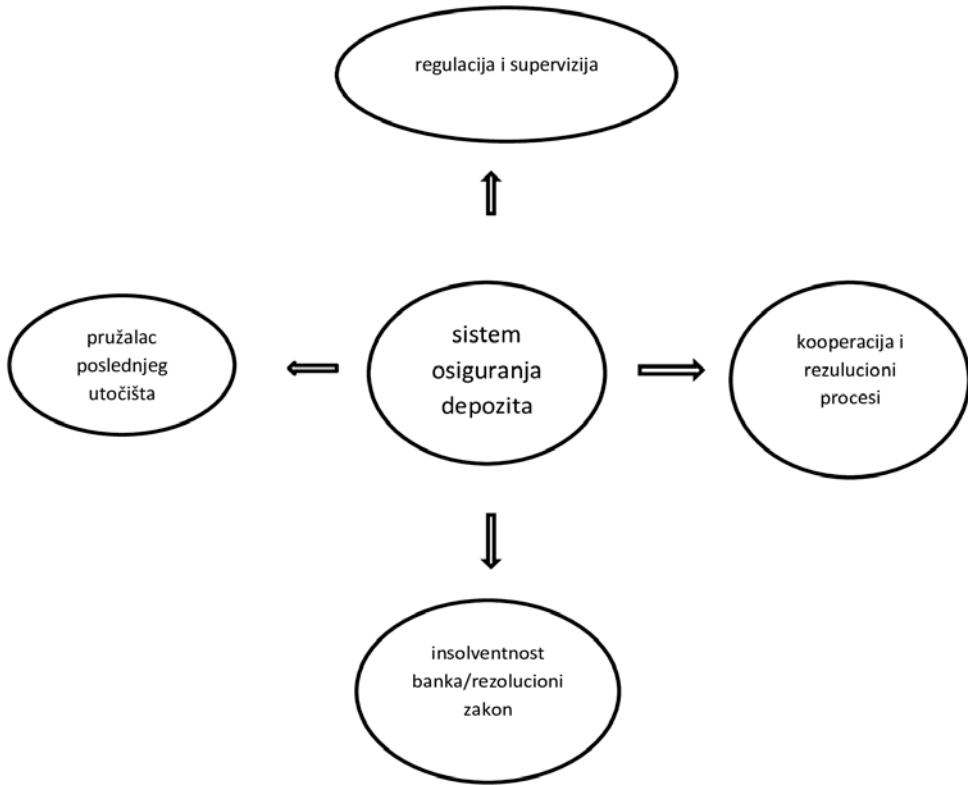
Polazeći od činjenice da je finansijska kriza koja je potresla ceo svet imala ogroman uticaj i na bankarski sektor, te je zbog propasti velikog broja banaka u potpunosti narušeno poverenje deponenata u funkcionisanje sistema koji upravo treba da im pruža sigurnost (Tošić, 2019). Kako je ekonomija uopšte, vrlo kompleksan i dinamičan sistem sa brojnim kontroverzama (Ignjatijević, Čavlin i Hemed, 2019), neophodno je u konkretnom slučaju usmeriti istraživačke napore na identifikaciju

mogućnosti razvoja, pre svega našeg sistema zaštite finansijskog sistema. Kriza izazvana pandemijom COVID-19 je dovela do poremećaja na globalnom tržištu kao i u Evrozoni. Vlade, centralne banke i regulatorna tela se trude da pospeše likvidnost na tržištu, uvodeći nove mere monetarne i finansijske politike, poreske olakšice i ostale mere za ublažavanje posledica COVID-19 koji je prouzrokovao oštre kontrakcije u ekonomskom razvoju, smanjenje likvidnosti i otežan pristup kapitalu (Vapa Tankosić, Čavlin i Buđevac, 2020).

SISTEM OSIGURANJA DEPOZITA KAO DEO FINANSIJSKE SIGURNOSNE MREŽE

Osnovni cilj sistema osiguranja depozita je zaštita malih štediša (deponenata) i stabilnost finansijskog sistema, odnosno izbegavanje i rešavanje krize, smanjivanje mogućih uticaja recesije, zaštita platnog sistema, poboljšanje konkurencije među bankama, obezbeđenje službenog mehanizma za rešavanja propalih banaka, smanjenje budžetskih obaveza i doprinos ostalih banaka, unapređenje privrednog rasta (Faulend, 2004). Izbegavanje i rešavanje krize je ključno za održanje kontinuiteta finansijskog sistema države u čemu je ključno dizajnirati podesnu finansijsku mrežu sigurnosti. Finansijska sigurnosna mreža, po terminologiji Bazelskog komiteta za superviziju banaka (eng. Basel Committee on Banking Supervision) se definiše (Bank for International Settlements, https://www.bis.org/basel_framework/standard/SCO.htm) kao sistem koji obuhvata funkcije prudencijalne regulacije, nadzora (supervizije), rešavanja statusa, poverioca poslednje instance (centralne banke) i osiguranja depozita. Kako je u mnogim državama deo Vlade (uglavnom ministarstvo finansija ili trezor nadležan za politiku prema finansijskom sektoru), oni se takođe uključuju u finansijsku sigurnosnu mrežu.

Sistem osiguranja depozita smatra se i elementom sigurnosne mreže koju pored njega sačinjavaju pružalac poslednjeg utočišta te regulacija i supervizija banaka, što je prikazano na Slici br.1.

Slika 1. *Sistem osiguranja depozita kao deo finansijske sigurnosne mreže*

Izvor: obrada autora

Opšti (javni) značaj sistema osiguranja depozita je dvojak (Barth, Caprio i Levine, 2004):

- štiti bankarski sistem od povlačenja depozita tzv. „juriša” ili „stampeda” na banke (eng. „bank run”), te
- nudi zaštitu malim deponentima – štedišama.

Ukoliko panika uzme maha, ono nužno ne dovodi do krize ukoliko finansijska sigurnosna mreža obezbedi likvidnost bankarskog sistema i zaštitu deponenata. Ipak samo postojanje sistema osiguranja depozita u sistemu finansijske mreže sigurnosti nije dovoljno, već je potrebno da deponenti budu informisani o samom sistemu. U istraživanjima ove problematike se sve više akcentuje značaj informisanosti deponenata. Garcia (1999) ističe kako bi uloga sistema

osiguranja depozita trebalo biti usmerena na zaštitu neinformisanih deponenata, što po njenoj proceni iznosi 80% . Navedena razmišljanja uticala su na stvaranje koosiguranja, odnosno određenog procenta nepokrivenih depozita čime se deo rizika prenosi na deponente. Optimiziranje funkcionalnosti banaka, deponenata i osiguranja depozita podrazumeva adekvatno tretiranje problema asimetrije informacija na relaciji banaka i deponenata u čemu ključnu ulogu ima dobro dizajnirana uloga i zadaci finansijske mreže sigurnosti u konkretnom okruženju.

DETERMINANTE RAZVOJA SISTEMA OSIGURANJA DEPOZITA

Operativno okruženje kao faktor sistema osiguranja depozita

Na efikasnost sistema osiguranja depozita ne utiču samo odlike njegovog modela, već i okruženje u kome deluje. Operativno okruženje obuhvata (Basel Committee on Banking Supervision, International Association of Deposit Insurers, 2009):

- makroekonomske uslove i snagu države,
- strukturu finansijskog sistema,
- prudencijalnu regulaciju, nadzor i rešavanje statusa finansijskih institucija,
- pravni i pravosudni okvir i
- sistem računovodstva i okvir obelodanjivanja informacija.

Operativno okruženje utiče na sposobnost sistema osiguranja depozita i utiče na njegovu efikasnost u zaštiti deponenata i doprinošenju finansijskoj stabilnosti.

Ad. 1. Makroekonomski uslovi utiču na efikasnost tržišta i sposobnost finansijskog sistema da odmah pristupi resursima i ekonomskom rastu. Stalna nestabilnost ometa funkcionisanje tržišta, i ti uslovi utiču na sposobnost finansijskih institucija da apsorbuju i upravljaju svojim tržištima. U periodima ekonomske stabilnosti, kolebljivost tržišta može dovesti do destabilizacije, uključujući izbijanje panike kod deponenata i „navalu” na banke. Štaviše, neizvesnost u pogledu budućih kretanja cena, uključujući cene sredstava i kurseve valuta, može otežati utvrđivanje održivosti finansijskih institucija na srednji rok.

Ad. 2. Struktura finansijskog sistema, odnosno model opredeljuje odlike i formu sistema osiguranja depozita. Svako modeliranje sistema osiguranja depozita treba da uvaži:

- „zdravstveno stanje” finansijskog sektora,
- strukturu finansijskog sektora, i
- moguće zahteve prema osiguravaču depozita.

Procena „zdravstvenog stanja” banaka se zasniva na evaluaciji adekvatnosti kapitala, likvidnosti i kreditnog kvaliteta finansijskog sistema. Struktura finansijskog sistema u smislu broja, vrste i karakteristika institucija koje primaju depozite i vrste depozita i osiguranih deponenata. Ova informacija ima implikacije na procenu jačine i delotvornosti osiguravača depozita. Stepem međupovezanosti, konkurencije i koncentracije unutar sistema su elementi koji će uticati na mogućnosti „zaraze” i sistemskih šokova. Postojanje loše nadziranih banaka može dovesti do neidentifikovanih rizika po finansijski sistem koji se neočekivano mogu ostvariti. Sistem osiguranja depozita treba da bude takvog modela da može da uzme u obzir ove rizike.

Ad. 3. Prudencijalna regulacija, nadzor i rešavanje statusa finansijskih institucija, odnosno njegova snaga utiče na funkcije i delotvornost sistema osiguranja depozita. Jaka prudencijalna regulacija i nadzor omogućavaju da se brzo identifikuju i prevaziđu slabosti neke institucije. Snaga prudencijalne regulacije i nadzora je kritični faktor u ublažavanju moralnog hazarda. Sve banke u okviru sigurnosne mreže treba da budu podložne delotvornom režimu rešavanja. Treba da postoji i dobro upravljanje agencijama i telima koja čine sigurnosnu mrežu, što bi ojačalo strukturu finansijskog sistema i direktno doprinelo finansijskoj stabilnosti.

Ad. 4. Pravni i pravosudni okvir je determinanta sistema osiguranja depozita koji ne mogu biti uspešni i delotvorni ako ne postoje relevantni i sveobuhvatni zakoni ili ako pravni okvir karakterišu nedoslednosti i neusaglašenosti. Pravni okvir ima uticaja na aktivnosti sistema osiguranja depozita. Dobro razvijen pravni okvir treba da podrazumeva sistem poslovnih zakona, uključujući one koji se odnose na: privredu, stečaj, ugovore, prava poverilaca, zaštitu potrošača, borbu protiv korupcije i prevare i zakone koji se tiču privatne svojine. Ovi zakoni usmeravaju finansijske transakcije i obezbeđuju da pravila postoje i da se primenjuju. Efikasan pravni sistem treba da podržava pravosuđe i

omogućiti mu da dobro funkcioniše. U vezi sa sistemom osiguranja depozita, pravni okvir mora da ustanovi njegova odgovarajuća ovlašćenja i nadležnosti i da mu omogućiti da obaveže banke članice da ispoštuju svoje obaveze prema instituciji nadležnoj za osiguranje depozita.

Ad. 5. Računovodstvo i okvir obelodanjivanja informacija su potrebni za uspešnu procenu rizika od strane sistema osiguranja depozita. Tačne, pouzdane i blagovremene informacije mogu koristiti rukovodstvo, deponenti, tržište i nadležna tela u cilju donošenja odluka u vezi sa profilima rizika neke institucije, čime se poboljšavaju tržišna, regulatorna i disciplina nadzora. Kvalitetno računovodstvo i načini obelodanjivanja informacija podrazumevaju sveobuhvatne i dobro definisane računovodstvene principe i pravila, koja imaju široku međunarodnu prihvaćenost. Svi činoci, odnosno, predstavnici finansijske sigurnosne mreže, uključujući osiguravače depozita, treba da imaju blagovremen pristup pouzdanim informacijama finansijske prirode.

Ključni rizici u funkcionisanju sistema osiguranja depozita

Implementacija sistema osiguranja depozita ima pozitivne efekte i osmišljava se u funkciji zaštita finansijskog sistema, međutim pri dizajniranju sistema neophodno je obratiti pažnju na sledeće rizike, i to:

- moralni hazard,
- negativne selekcije,
- problem „principal-agent”.

Moralni hazard nastaje kada (uključene) strane bivaju podstaknute da prihvataju više rizika zato što troškove rizika, u celini ili delimično, snose drugi akteri. Moralni hazard jedan je od osnovnih problema svakog sistema osiguranja depozita koji se javlja na strani deponenata (efekat „nezainteresovanosti” za poslovanje banke) i na strani banaka (efekat „nezainteresovanosti” za rizik gubitka). Negativna selekcija se ističe kao rizik sistema osiguranja depozita kao posledica pozicije u kojoj su banke obavezne biti unutar sistema osiguranja depozita ili kada ta obaveza ne postoji. Problem nastaje između malih i velikih banaka gde premije osiguranja depozita nisu diferencirane s obzirom na rizik poslovanja pojedine banke, pa manje banke plaćaju istu premiju kao velike, iako su

obično slabije ali su ipak jako važne za stabilnost finansijskog sistema pa je moguće subvencionisanje od strane velikih banaka. Zamka „principal-agent” se ogleda u poziciji u kojoj agent, odnosno posloprimac daje primat svojim interesima, a ne interesima principala, odnosno poslodavca. Kod sistema osiguranja depozita rizik nastaje zbog većeg broja zainteresovanih strana koje su uključene u sistem osiguranja depozita na relaciji: deponenti-bankari-država. Politička zamka sistema osiguranja depozita nastaje kada upravljanje institucije za osiguranje depozita potpadne pod prekomeran politički uticaj. Regulatorna zamka nastaje kad je sistem osiguranja depozita koncipiran i sprovodi se na način da služi primarno interesima banaka, koji nije u opštu korist deponentata. Interagencijska zamka nastaje usled neusaglašenosti između institucija mreže finansijske sigurnosti, na relaciji finansijske regulatorne institucije (supervizija, centralna banka...) i institucije za osiguranje depozita.

Moralni hazard kao faktor efikasnosti uspostavljene mreže finansijske sigurnosti

Moralni hazard u sistemu osiguranja depozita se manifestuje dvojako:

- prvi aspekt se ispoljava kod osiguranih deponentata koji, kad postoji sistem osiguranja depozita, nisu u velikoj meri zainteresovani za kvalitet i pouzdanost poslovanja banke kao u slučaju kada sistem zaštite ne postoji. Ulaganje depozita deponentata je u toj poziciji opredeljeno primarno što većim prinosom, odnosno beneficijama koje nudi banka, a nije im prioritet kvalitet poslovanja banke. Naime, bonitet banke im nije ključan jer znaju da će svoja potraživanja naplatiti iz fonda osiguranja, čak i u slučaju totalne propasti banke;
- drugi aspekt se ispoljava kod menadžmenta banaka kad postoji sistem osiguranja depozita pa se ne obaziru na povećane rizike u svom poslovanju jer su primarno zainteresovani za bolji prinos i druge beneficije koje donose veći profit, nisu zainteresovani u velikoj meri za rizike gubitka jer će gubitak snositi neko drugi, odnosno fond osiguranja depozita. Identifikacija ključnih odrednica sistema upravljanja moralnim hazardom je neophodna i polazna osnova u funkciji efikasne implementacije strategije finansijske sigurnosti. Dizajniranje sistema osiguranja depozita kao ključnog stuba mreže

finansijske sigurnosti opredeljuća u funkciji ublažavanja zamki moralnog hazarda podrazumeva uspostavljanje adekvatnog balansa između sledećih ključnih faktora:

- **ograničavanje iznosa osiguranih depozita i selekcija deponenta** je usmereno na stvaranje ambijenta za tržišno poslovanje banaka. Saznanje deponenta da je njihov depozit ograničeno osiguran imaće za posledicu dozu opreza deponenata kod izbora banke i brigu za njeno poslovanje. Selekcija deponenata podrazumeva obično isključivanje određenih kategorija deponenta, pre svega velikih pravnih lica i deponenta, a koje obično profesionalno analiziraju poslovanje banaka i njihovog boniteta u procesu donošenja investicionih odluka. Postojanje sistemске brige nadzora deponenta, odnosno i institucije za osiguranje depozita i „isključenih” kategorija podstiče na dodatni oprez menadžment banaka u upravljanju poslovanjem i rizicima banke. Upravo dobro odmerenim iznosom osiguranog depozita, ali ne toliko visokim da bi eliminisala efikasnost tržišne discipline u nadzoru preuzimanja rizika banaka (Blair, Carns i Kushmeider, 2006), radi ublažavanja efekata moralnog hazarda, odnosno podsticanja finansijske sigurnosti i konkurentnosti.
- **koosiguranje** je neophodno postaviti na način da stimulatívno deluje na deponente zbog rizika gubitka koji mogu imati ukoliko njihovi depoziti prelaze ili ukoliko ne postoji osigurani limit u slučaju stečaja banke. Dodatni negativni efekat može da bude „bežanje” depozita deponenata u zone van finansijskog sistema. Primenom limitiranog iznosa osiguranih depozita se štite „mali” deponenti koji su zaštićeni od rizika u potpunosti. „Veliki” deponenti nadziru poslovanje i rizike banke. Finansijska kriza 2008. godine je uticala na napuštanje koosiguranja i povećani iznos zaštite, a uvedeni su dodatni oblici zaštite u svrhu sprečavanja panike deponenata, kao što su: „paybox plus” oblik zaštite, pokrivenost depozita u stranoj valuti, pokrivenost međubankarskih depozita, te podrška Vlade u prikupljanju sredstava bez obzira na rukovođenje sistemom (tzv. „backstop”) (Demirgüç-Kunt i Huizinga, 2011).

Utvrđivanje premije na osnovu rizika je značajan faktor koji može doprineti ublažavanju moralnog hazarda. Kristališu se dva sistema utvrđivanja premije:

- fiksna stopa premije od institucija članica programa osiguranja depozita, ili
- diferencijalne stope premije koja je uslovljena rizikom poslovanja institucija članica programa osiguranja depozita.

Uvođenje sistema obračuna premije na bazi rizika znači nagrađivanje i stimulisanje dobrih banaka, premiranjem na bazi rizika ublažava se delovanje moralnog hazarda u smislu stimulisanja menadžera i vlasnika banaka da budu oprezniji u vođenju sopstvene poslovne politike. Utvrđivanje premije na bazi rizika nije nimalo jednostavno i da bi se ono usvojilo neophodno je da se prethodno definišu ciljevi uvođenja sistema diferencijalne premije, analizira trenutno stanje u državi, pristupi diferenciranju bankarskog rizika, nadležnosti, resursi i informacioni zahtevi, načini kategorisanja banaka i utvrđivanja stope premije po pojedinim kategorijama, određivanje trajanja prelaznog perioda i aktivnosti u pomenutom periodu, transparentnosti, javnosti i poverljivosti, pregleda, ažuriranja i prilagođavanja sistema diferencijalne premije (Krunić, 2011).

- **uspostavljen anticipativan i reaktivan sistem** upravljanja krizom je suštinski određen ovlašćenjima i kompetencijom institucije za osiguranje depozita za, sa jedne strane, detekciju ranih signala krize i pravovremenu intervenciju, a sa druge strane, efikasan sistem strategijske reakcije rešavanja spornih situacija, odnosno spornih banaka. Veoma je bitno da supervizor ne dozvoli da se loše banke „kockaju” sa fondom osiguranja depozita, da se suoči sa problemima u lošim ili propalim bankama, da kod rešavanja propalih banaka obezbedi da gubitke banke snose vlasnici, neosigurani deponenti i kreditori, te da odnos prema institucijama koje se smatraju suviše velikim da bi propale ne bude na način da se istim dozvoljava nesolventno poslovanje (Krunić, 2012).
- **oštar sistem sankcija za menadžere** zbog rizika „principal-agent” treba da bude uspostavljen na način da strane koje su doprinele stečaju banke (menadžeri, pojedini rukovodioci, revizori, itd.) moraju biti predmet istrage od strane institucije za osiguranje depozita ili nekih drugih institucija. Postojanje rigorozne zakonske regulative i nedvosmislen mehanizam pokretanja određenih akcija protiv lica koja su doprinela lošem stanju banke sigurno će ograničiti prekomeran rizik izlaganja poslovima menadžera i samih vlasnika

banaka. Suština je da adekvatno koncipirana finansijska sigurnosna mreža doprinosi stabilnosti finansijskog sistema. Međutim, ako je loše kreirana, ona može uvećati rizike, posebno moralni hazard. Do moralnog hazarda dolazi kada uključene strane bivaju podstaknute da prihvate veći stepen rizika zato što troškove, u celosti ili delimično, snose drugi akteri. U kontekstu osiguranja depozita, zaštita deponenata od pretnji gubicima (npr. izričito ograničenim osiguranjem depozita ili verovanjem da neće biti dozvoljeno da banke propadnu) ih izoluje, odnosno obezbeđuje od posledica nebezbednog i nesolidnog poslovanja, i može dovesti do većeg preuzimanja rizika od strane banaka nego što bi inače bio slučaj.

Kao dobra mera kvaliteta sistema osiguranja depozita i mreže finansijske sigurnosti u teoriji se ističe indeks moralnog hazarda koji predstavlja pokazatelj meren na osnovi velikodušnosti sistema osiguranja depozita, odnosno na osnovu analize performansi sistema osiguranja depozita; koosiguranja, pokrivenost depozita u stranoj valuti i međubankarskih depozita, načinu i izvoru finansiranja sistema, načinu upravljanja, vlasničkoj strukturi, te iznosu zaštite dok nalazi predmetnog istraživanja ukazuju da je najmanji rizik moralnog hazarda prisutan u Austriji, Danskoj, Irskoj, Nemačkoj i Slovačkoj (Beck, Demirgüç-Kunt i Levine, 2006). Shodno navedenim karakteristikama, izazov je definisati model sistema osiguranja depozita za određenu državu. Svakako da polazna osnova za definisanje modela treba da vodi računa o poslovnoj infrastrukturi, razvijenosti i sistemima bankarskog sektora, sistemu nadzora, uzrocima i posledicama prethodnih nacionalnih finansijskih kriza, političkom, zakonodavnom i kulturološkom okviru i slično.

PERSPEKTIVE SISTEMA OSIGURANJA DEPOZITA U REPUBLICI SRBIJI U FUNKCIJI FINANSIJSKE STABILNOSTI

Stanje sistema osiguranja depozita u Republici Srbiji

Naš sistem osiguranja depozita odlikuje kontinuirani rast depozita u bankarskom sistemu. Posmatrano za period od 2008–2018. godine, tačnije od uvođenja aktuelnog sistema osiguranja depozita, stope rasta osiguranih depozita na domaćem tržištu su značajne i to (Agencija za osiguranje depozita, <http://www.aod.rs>)

- u 2017. godini osigurani depoziti porasli su 7,1%, u 2018. godini 10,8%, dok se rast beleži i u 2019. godini, a u poslednjih 6 godina 6,7%.
- od kraja 2008. godine do danas osigurani depoziti su više nego duplirali iznos, tačnije porasli su - 141,2%,
- depoziti do osiguranog iznosa do 50.000 evra čine 49,2% ukupnih depozita u bankarskom sektoru.

U poslednjih deset godina tendencije su sledeće: više 2/3 čine depoziti fizičkih lica, više od 4/6 čine devizni depoziti, više od 7/8 čine kratkoročni depoziti (depoziti oročeni do godinu dana i depoziti po viđenju).

Redovnu premiju obračunava i naplaćuje tromesečno unapred, a stopa redovne tromesečne premije osiguranja depozita za 2018. godinu iznosi 0,15%, što je utvrđeno za 2019. i 2020. godinu. Prisutan je sistem linearnog obračuna premije, a uvedena je 2019. godine mogućnost diferencijalne premije. Za dinarske depozite premija se naplaćuje u dinarima, a za devizne depozite u evrima. Agencija se posebno stara o efikasnom ispunjenju zakonskih parametara, kao što je dostizanje ciljnog iznosa fonda od 5% osiguranih depozita do 1.1.2030. godine i strogo namenskom karakteru trošenja sredstava fonda predviđenih Zakonom o osiguranju depozita.

U periodu 2008–2014. godine, Agencija je učestvovala u rešavanju 5 problematičnih banaka. Agencija je uspešno organizovala i sprovela postupak isplate osiguranih depozita. Isplata depozita Univerzal banke 2014. godine započeta je u roku od jednog dana od dana otvaranja stečaja nad bankom (poređenja radi, u EU je propisano postepeno skraćivanje vremena početka procesa isplate od dana stečaja banke sa 20 radnih dana od 2019. godine na 7 radnih dana od 2024. godine). Isplaćeno je ukupno 34.500 deponenata. U prvih mesec dana trajanja isplate isplaćeno je 80% osiguranih iznosa depozita (60% u prvih 10 dana). Fond za osiguranje depozita u celini je isplatio potraživanje Univerzal banke a.d. Beograd u stečaju, po osnovu isplate osiguranih iznosa depozita. Agencija nastoji da kontinuirano informiše javnost o stanju depozita i naplaćenju premiji i da deluje transparentno i odgovorno.

Pravci razvoja sistema osiguranja depozita u Republici Srbiji

Stabilnost finansijskog sistema važna je državi, regulatorima, investitorima i akcionarima banaka i kreditnih institucija ali je na neki način najvažnija štedišama koji su stvarali i poverili ušteđevinu na čuvanje bankarskom sistemu. Interes svih stejkholdera je da se zaštite deponenti, pre svega „malih“, i da se stekne poverenje javnosti kroz različite forme osiguranja učesnika na tržišta za slučaj kriznih dešavanja. Postoji težnja da se u globalnim uslovima standardizuju uslovi osiguranja depozita u čemu je za našu zemlju poseban fokus na iskustvima i praksi Evropske unije. Uslovi osiguranja depozita u članicama EU su jednaki u svakoj od njih, što je mera usmerena da spreči „selidbu“ depozita iz sistema jedne članice u sistem druge članice EU, što se događalo pre uvođenja ovog okvira mera. Pored pozitivnih efekata evropskog okvira mera, negativan efekat je imperativno nastojanje banka da ponude veće kamate, odnosno bolje uslove deponentima, što utiče na povećanje rizika poslovanja u bankama. Suština evropskih, kao i drugih svetskih sistema osiguranja depozita je da na osnovnu kriznih iskustava unaprede sistem kroz niz novih zaštitnih mera koje su usmerene na poboljšanje pozicije „malih“ deponentata kao najslabije informisanih učesnika na tržištu.

Polazeći od prethodno navedenog procena autora jeste da je naš sistem osiguranja depozita uglavnom normativno usklađen sa Baznim principima, a da su nedostatke nadležni organi u stanju da postignu i usklade u primerenom vremenskom roku, a najteži zadatak je izgradnja punog poverenja u bankarski sistem i zaštita „malih“ deponentata. Pravci i potencijali boljeg funkcionisanja sistema osiguranja depozita Republike Srbije su sledeći:

- jačanje analitičke osnove za spoznaju usklađenosti sistema osiguranja depozita i ciljeva javne politike;
- neprekidno i sistemsko preispitivanje i, po potrebi, inoviranje okvira mera koje ne smeju biti na štetu zaštite deponentata i finansijske stabilnosti;
- jačanje operativne usklađenosti sa drugim akterima mreže finansijske sigurnosti;
- jačanje poslovnih, finansijskih kapaciteta, sposobnosti resursa Agencije za osiguranje depozita;

- iniciranje i aktivnosti na primeni oštrih zakonskih posledica za aktere mreže finansijske sigurnosti;
- analiza celishodnosti proširenja modela osiguranja kroz implementaciju višestrukog modela osiguravača depozita;
- jačanje saradnje i razvoj normativnog okvira za filijale ili zavisna lica stranih banaka;
- razvoj sistema pretkrizno i postkrizno upravljanje koji obuhvataju sve aktere mreže finansijske sigurnosti;
- jačanje i inoviranja sistema supervizije banaka u poslovanju;
- težiti da osigurani iznos zaštite deponenata bude 100.000 EUR, shodno evropskoj praksi, uz obezbeđenje tržišne discipline;
- efikasno implementirati sistem diferencijalnih premija;
- jačanje promotivnih kapaciteta osiguravača depozita kojim će bolje i svestranije obavestavati deponente, pogotovo „male” deponente;
- razvoj sistema istražnih aktivnosti za adekvatno utvrđivanje odgovornosti zatvaranja banke;
- razvoj kriznog, analitičkog instrumentarija („radara”) radi pravovremenog i ranog donošenja odluka;
- jačanje nezavisnosti i resursa, pogotovu od „političkih” uticaja institucije osiguravača depozita;
- spremnost i održanje stanja osiguravača depozita da veći deo osiguranih depozita može isplatiti u roku od 7 dana;
- podsticanje naučnih rasprava i sprovođenje systemske analize efekta finansijskih kriza, (naših i svetskih) i postupaka zatvaranja banke;
- jačanje kapaciteta da se upravljanje zatvorenom bankom vrši kompetentno i po ekonomskim principima.

Sublimirajući navedene pravce i perspektive razvoja sistema osiguranja depozita u Republici Srbiji, kao najznačajnija područja koje treba razvijati su:

- način upravljanja sistemom osiguranja depozita i
- način finansiranja sistema osiguranja depozita.

Način upravljanja sistemom osiguranja depozita je vrlo važno pitanje za ublažavanje moralnog hazarda koje determiniše rizik „principal-agent” koji je kompleksan usled postojanja višestrukih interesnih strana koje obuhvataju državu, banku, deponente i druge aktere finansijskog sistema. Postojeći način finansiranja, koji se oslanja na privatni izvor

finansiranja i način upravljanja sistemom, koji nije imun na tzv. političku zamku bi trebalo razvijati u sledećem pravcu:

- suštinsko i operativno jačanje nezavisnosti osiguravača depozita sa uključivanjem savetodavnog tela iz bankarskog sektora. Naime, uključivanjem savetodavnog bankarskog tela se postigao bolji pregled i kvalitet informacija iz bankarskog sektora.

Način finansiranja sistema osiguranja depozita predstavlja jedan od najvažnijih instrumenata sistema, a kao što je već istaknuto „ex-ante” sistemi se osnivaju za „dobra” vremena, a „ex-post” sistem se osniva za vreme trajanja krize, a teret osiguranja pada na banke koje su „opstale” na tržištu. Postojeći „ex-ante” sistem počiva na:

- obaveznoj linearnoj premiji – fiksna stopa na osigurane depozite, i
- diferencijalnoj tj. „fer” premiji – (predviđena zakonom kao mogućnost) – stopa premije se usklađuje s rizikom za pojedine banke.

Način finansiranja sistema osiguranja depozita bi trebalo razvijati u sledećem pravcu:

nastavak korišćenja „ex-ante” vrste sistema, sa unapred definisanim ciljnim fondom, s naglaskom na otvorenoj mogućnosti državne podrške za krizne slučajeve. Kako je naš sistem još uvek u fazi tranzicije kao stabilnom sistemu osiguranja depozita, poželjno je da se naglo ne napušta linerana premija za račun diferencijalne premije. Implementacija „fer” premije u sistem osiguranja depozita je vrlo kompleksna, što može predstavljati probleme određenim institucijama i narušiti stabilnost finansijskog sistema. Upravo zbog toga je, kao optimalno rešenje po pitanju premija, oprezno, sveobuhvatno i kompetentno uvođenje diferencijalne premije u skladu sa ciljevima javne politike i mandatom i ovlašćenjima osiguravača depozita.

ZAKLJUČAK

Moderne finansijske krize ukazuju i čine vidljivim nedostatke tradicionalnih finansijskih sistema. Sistem osiguranja depozita se nužno osmišljava u funkciji zaštite i stabilnosti bankarskog i finansijskog sistema primarno radi osnaživanja poverenja deponenata u sistem.

Pritom, neophodno je obratiti pažnju na rizike moralnog hazarda, negativne selekcije i probleme „principal-agent”. Dizajniranje sistema osiguranja depozita kao ključnog stuba mreže finansijske sigurnosti podrazumeva uspostavljanje adekvatnog balansa između: iznosa osiguranih depozita i selekcija deponenta, koosiguranja, premije na osnovu rizika, sistema upravljanja krizom, sistema sankcija za menadžere zbog rizika „principal-agent” i drugih faktora. Glavni cilj naše politike osiguranja depozita treba da bude postizanje pune usklađenosti sa Baznim principima za delotvorne sisteme osiguranja depozita, ali je najvažniji i najteži zadatak izgradnja punog poverenja u bankarski sistem i zaštita „malih” deponentata. Naš sistem osiguranja depozita treba usklađivati sa Baznim principima, što podrazumeva inoviranje postojećeg modela upravljanja sistemom osiguranja depozita i finansiranja sistema osiguranja depozita radi uspostavljanja stabilnosti finansijskog sistema i prevencije rizika u bankarskom poslovanju u Republici Srbiji.

LITERATURA

1. Agencija za osiguranje depozita (2020, August 26), Taken from <http://www.aod.rs>
2. Bank for International Settlements (2020, August 20), Taken from https://www.bis.org/basel_framework/standard/SCO.htm
3. Barth, J. R., Caprio, G., Levine, R. (2004). The Regulation and Supervision: What Works Best? *Journal of Financial Intermediation*, 13(2), 205–248.
4. Basel Committee on Banking Supervision, International Association of Deposit Insurers (2020, August 26), Core principles for effective deposit insurance systems, Taken from <http://www.bis.org/publ/bcbs156.pdf>
5. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Levine, R. (2006). Bank concentration, competition, and crises: First results. *Journal of Banking & Finance*, 30 (5), 1581–1603.
6. Bernet, B., Walter, S. (2009). Design, structure and implementation of a modern
7. Deposit insurance scheme, Vienna: SUERF – The European Money and Finance Forum.

8. Blair, C.E., Carns, F., Kushmeider, R. M. (2006). Instituting a deposit insurance system: Why? How?. *Journal of Banking Regulation*, 8 (1), 4 - 19.
9. Demirgüç-Kunt, A., & Huizinga, H. (2011). Do We Need Big Banks? Evidence on Performance, Strategy and Market Discipline. *Journal of Financial Intermediation*, 22 (4), 532-558.
10. Faulend, M. (2004). Do kojeg iznosa osiguravati štedne uloge u Hrvatskoj?. *Ekonomski pregled*, 55 (3-4), 317-340.
11. Garcia, G. (1999). Deposit insurance: A Survey of Actual and Best Practices, International Monetary Fund, Working paper, 99(54), 1 - 49.
12. Ignjatijević, S., Čavlin, M., Hemed, R.I. (2019). *The contribution of the budget to stabilization of economic flow and economic activities*, Zbornik radova 9. Međunarodni naučni kongres „Revizija“, Kragujevac.
13. Krunić, G. (2011). Mogućnost uvođenja premiranja po riziku. *Časopis Banke u BiH*, 1/2011.
14. Krunić, G. (2012). Osiguranje depozita i moralni hazard. *Svarog*, 4, 204-218.
15. Suljić, N.S. (2018). *Sustav osiguranja depozita u funkciji stabilnost bankovnog poslovanja*. Doktorska disertacija, Rijeka, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
16. Tošić, I. (2019). Razvoj sistema osiguranja depozita na nivou Evropske unije – izazovi i preporuke za unapređenje sistema. *Stvarni pravni život*, 63 (2), 57-69.
17. Lekić, S., & Vapa-Tankosić, J. (2017). Upravljanje rizikom usklađenosti poslovanja i politika "upoznaj svog klijenta" u bankama. *Kultura polisa*, 32, 509-522.
18. Vapa Tankosić, J., Čavlin, M., Buđevac, Đ. (2020) *Analiza mera centralnih banaka za ublažavanje monetarnih i finansijskih rizika izazvanih Kovid-19*, Zbornik radova VII Međunarodne naučne konferencije „Tranzicija u 21. veku“, Institut primenjenih nauka Beograd, Centar za održivi razvoj Beograd, Visoka škola za menadžment i ekonomiju Kragujevac, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka.

PERSPECTIVES OF THE FINANCIAL STABILITY PROTECTION AND BANKING RISK PREVENTION

Čavlin Miroslav

Vapa Tankosić Jelena

Egić Srđan

Abstract: *The deposit insurance system is the backbone of the protective mechanism of the financial security network, which enables the prevention of a "stampede" of depositors on banks in order to prevent a negative effect on the stability of the financial system. Therefore, especially in the event of a crisis, such as the pandemic caused by COVID-19, the protection of financial stability and depositors emphasizes the importance and role of efficient organization of the deposit insurance system. The paper starts from the analysis of the concept of a financial security network in order to create a relevant basis for modeling the directions of development of the system of financial stability protection and risk prevention of banking operations. The aim of the paper is to conduct a research into the theoretical and empirical findings in order to identify the potential for a more effective deposit insurance system in the Republic of Serbia. An efficient deposit insurance system in the Republic of Serbia should provide support and protection for depositors, most of whom do not possess the necessary knowledge which can help them assess banking risks, i.e. risks of financial failure and crisis. The development of our deposit insurance system should be aimed at strengthening the stability of the financial system and banking operations, i.e. its resilience to crisis disturbances on the market.*

Key words: *deposit insurance system, financial security network, prevention of risks in banking operations.*